

TOM SIDA

Fakultetsopponenten sammanfattar

MIKAEL ALEXANDERSSON

Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet

Ulla Karin Nordänger – Lärares raster: Innehåll i mellanrum (Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildningen, 2002)

I en licentiatuppsats från 1999 konstaterade Ulla Karin Nordänger att lärare återspeglade en uppgivenhet i relation till sitt yrke. De kände sig trötta och utslitna. Några av de saker Nordänger funderade mest över var: Varför har ingen tid att dricka kaffe längre? Varför är lärarrummen så tomma? Varför skrattas det så sällan? Nordänger följer på sätt och vis upp dessa frågor i sin avhandling. Det gör hon genom att fokusera lärarnas villkor och upplevelser när de befinner sig i mellanrum mellan lektionerna, vad som i dagligt tal kallas raster. Vad innehåller dessa mellanrum för lärare idag? Genom att studera lärares raster förmedlas inte bara vad som händer under rasten eller hur lärare upplever rasten. Syftet med studien är att grunda och generera teori kring detta fält, vilket sker med utgångspunkt i »Grounded Theory» (här *grundad teori*).

Eftersom avhandlingen genomförs inom ramen för grundad teori väljer Nordänger bort olika tänkbara övergripande teoretiska perspektiv på hur rast som företeelse kan förstås. Det innebär inte att avhandlingen är teorilös. Själva poängen med grundad teori är just att utifrån empirin generera en teori som är relevant för det specifika område som studeras. Nordängers teorigerenerande projekt följer de principer som vanligtvis används i flertalet studier som bygger på grundad teori. Grundad teori utforskar inte individer utan sociala skeenden eller mänskliga fenomen. Data är således inte relaterade till enskilda individer utan till det fält som studeras.

Forskaren arbetar induktivt, men för successivt in deduktiva moment när kategorier, kategorispår, kärnkategori och domäner tar form. Datainsamling och analys framskrider på ett systematiskt och regelmässigt sätt interaktivt och icke-linjärt. En annan viktig utgångspunkt är att den teoretiska konstruktionen, som förväntas bli resultatet av forskningen, också inbegriper forskaren själv. Verkligheten inkluderar i detta fall alltså även Nordänger själv, hennes val och uppmärksamhet och hennes utveckling.

För att förstå rastens innebörd och betydelse använder Nordänger begreppen *främre regioner* och *bakre regioner*, vilka är centrala för Goffmans teori om social interaktion. De främre regionerna utgörs av platser för uppträdan-

den, där människor i viss mening står på scenen och där man noga måste ge akt på sitt beteende, medan man i de bakre regionerna kan slappna av och dra sig undan. De bakre regionerna utgör en möjlighet för personerna ifråga att göra sig av med stress. Här kan man slappna av från det tempo, den kontroll och de restriktioner som krävs när man »står på scenen», är på formella möten eller när överordnade är närvarande.

Nordängers empiri är omfattande och komplex. Den utgörs av sju delstudier och består av observationer, intervjuer, samtal och enkäter. Ett par hundra lärares synsätt på och erfarenheter av rastens betydelse ingår i empirin. I huvudstudien redovisas resultatet av de observationer 144 lärarstudenter genomförde av sina handledare under en rast. Här framkom att lärarna ägnar stor del av rasterna åt att fortsätta undervisa, att var femte lärare blev kvar i klassrummet under hela rasten samt att en fjärdedel av lärarna varken fikar eller äter något under rasten. Lärarna är stressade och de förefaller alltid vara tillgängliga, och då inte bara för elever utan också för föräldrar, kollegor och skolledning. De söker ständigt efter information och kontakter och de synes bundna av ett osynligt kontrakt rörande denna tillgänglighet.

Liknande resultat visar sedan en enkätstudie som genomfördes för att kontrollera om tiden på året var av avgörande betydelse för hur lärarna agerade under rasten. Rasten karaktäriseras av ovisshet och samtidighet, interaktionen i huvudsak av nu-orientering och handling. Detta resulterar i kategorier som tillgänglighet, jakt, stress, ovisshet, skuld, belöning och engagemang. I linje med grundad teori prövar Nordänger sedan i en jämförande intervjustudie om de erhållna kategorierna stämmer med hur nio lärare själva ser på sina raster. Lärarna menar här att de gemensamma rasterna i stort har försvunnit och att lärarrummen numera allt oftare står tomma.

Trots att samarbetet har ökat har ensamheten på ett paradoxalt sätt också ökat. Exempelvis har rasten blivit för dyrbar för att slösas bort på mer informellt och kamratligt kafferumsprat. Men några av de intervjuade lärarna menar att de bjuder motstånd mot att alltid vara tillgängliga. Exempelvis bestämmer de sig för att ha gemensamma fikastunder utan det som de kallar »inblandning utifrån». Enligt Nordänger har den konstanta tillgängligheten störst förklaringsvärde för vad rasten kommer att innehålla. Därmed utgör den en så kallad kärnkategori som benämns interaktionsberedskap.

I ytterligare en jämförande intervjustudie (enligt grundad teori ett s k *teoretiskt urval*) identifierar Nordänger olika karakteristika i kärnkategorin, det vill säga kategorins domän. I det teoretiska urvalet återfinns lärare som väljer bort vissa delar av skolarbetet som de inte anser vara relaterade till eller främja arbetet med eleverna i klassrummet. Framför allt gäller det de »tusen sakerna vid sidan om». Det som upplevs som de nyintroducerade och utvidgade arbetsuppgifterna inom yrket. Fokus i läraryrket har kommit att förskjutas från klassrummet och undervisningen mot vad de beskriver som »allt det andra». Arbetet med skolutvecklingsgrupper, dokumentation, handlingsplaner med mera har blivit det som verkligen räknas, när man ska bedöma lärares ambitionsnivå i yrket, exempelvis i samband med individuell lönesättning.

I en påföljande enkätundersökning verifieras sedan den teoretiska studien. Här framkom att ingen av de tillfrågade lärarna upplevde att grunden för

bedömning av deras kvalitet som lärare hämtas i klassrums- eller undervisningssituationer. Istället hämtas underlaget för bedömning i »informella sammanhang», vilket i sin tur gör att dessa informella sammanhang förvandlas till offentliga. Rasten blir en offentlig sfär. Om lärare anser att de under rasterna måste uttrycka sin ambition som lärare och om de måste vistas i en offentlig sfär krymper deras möjlighet till att ta paus. De lärare som tar pauser och som uppenbarligen hanterar beredskapen att interagera på ett annat sätt än flertalet, menar att de gör så för att kunna klara vad de själva definierat som yrkets innehåll, det vill säga undervisningen.

Avslutningsvis integrerar Nordänger såväl formell teori som data. Bland annat för att kunna diskutera frågan om stress och utbrändhet, som hänger samman med interaktionsberedskapen. Främst används Johan Asplunds teori om *abstrakt socialitet*. I detta perspektiv är exempelvis begreppet utbrändhet inte ett tecken på känslomässig utarmning, utan på att relationerna endast är abstrakta och saknar förtrolighet. Det centrala resultatet i Nordängers studie är just att mellanrummen i form av förtroliga, bakre regioner i stora delar upplevs ha försvunnit från lärares raster. Lärare känner sig numera belysta av det offentligas strålkastarljus, överallt konfronteras de med en förmodad publik, överallt måste de därför också vara förträffliga – i sista hand även inför sig själva.

Den grundade teori som vuxit fram om lärares raster bygger i huvudsak på två rörelser. Den ena rörelsen är den offentliga sfärens expansion, dess intrång och invasion av den förtroliga sfären, vars existens verkar hotas av utplåning. Den andra rörelsen är försöken till motrörelser i lärarnas berättelser, till exempel aktioner vars avsikt är att återskapa eller inrama sfärer av förtrolighet. Mitt emellan dessa rörelser balanserar den övergripande frågan om vad som egentligen utgör lärares specifika yrkesinnehåll.

Nordängers avhandling är komplex, engagerande och väl genomförd. Nordänger skriver lätt och rakt. Hon har ett koncist språk som sannolikt medför att många utanför forskarsamhället kan ta till sig avhandlingen. Hennes studie (egentligen studier) är ambitiöst upplagd med ett omfattande empiriskt material som det knappast varit alldeles enkelt att hålla samman till en helhet. Hennes höga ambitioner, både vad gäller att samla in och bearbeta empiri som att generera teori, har också skapat en del svårigheter som jag kommenterar nedan.

Det är ovanligt att avhandlingar inom pedagogik tar sin utgångspunkt i grundad teori. Det är därför en välkommen avhandling som förhoppningsvis öppnar dörren för mera av praxisnära forskning. Att teorin i sig sedan leder till metodproblem och att Nordänger inte nyttjar erfarenheter från andra studier med grundad teori är i viss mån problematiskt. Efter det att Glaser och Strauss skrev sitt numera klassiska verk från 1967, *The Discovery of Grounded Theory*, har mycket hänt inom forskningsområdet. Framför allt inom vårdvetenskap, men också inom företagsekonomi finns det många exempel på både avhandlingar och forskningsprojekt där teori genererats inom ramen för grundad teori.

Vanligtvis används inga »färdiga» teorier i samband med att forskningen utgår ifrån grundad teori. En av anledningarna till detta är att det finns risk för

att de resultat som presenteras som kategorier på ett omedvetet plan »smittas ned» av teorier som egentligen inte är användbara i den aktuella sfären. I den kritiska granskningen av grundad teori framförs ofta att frånvaron av teorier, som analysinstrument för data, gör att forskningen riskerar landa i en slags naiv empirism och att resultaten då blir av common-sense-karaktär. Det finns exempelvis risk för en slags slutenhet och rundgång i analysen. En inte ovanlig kritik är också att forskaren ofta kan vara dåligt insatt i tidigare forskningsresultat och litteratur kring forskningsområdet, vilket innebär att man riskerar missa väsentligheter vid datainsamlingen.

Grundad teori utmärks vidare ibland av en frånvaro av resonemang kring strukturella aspekter, t ex maktförhållanden. Ytterligare en kritik, som ofta riktas mot grundad teori, är att forskaren i huvudsak kommer fram till det som alla redan visste sedan tidigare. Närheten till fältet, och allt för stor respekt för detta, gör att man inte ser de större perspektiven. På det stora hela klarar Nordänger av denna generella kritik, bortsett från två punkter. Den ena handlar om att Nordänger tar lätt på beskrivningar av tidigare forskning. Just kopplingen till tidigare forskningsresultat och litteratur som berör lärares arbetsvillkor, spänningsförhållandet mellan formuleringsarena och realiseringsarena, hur policys växer fram och teoribildning kring skolans styrning etcetera, kunde ha kompletterat den teori som växer fram i avhandlingen.

Den andra punkten har att göra med Nordängers ambition att som forskare göra vad fältet inte kan, nämligen att bibringa lärarna ett nytt perspektiv på deras egen situation. Men vad är det för skillnad på »nytt perspektiv» och »bekräftelse»? Finns det inte risk för att de erhållna resultaten bekräftar det som lärarna redan vet? Just skillnaden mellan att »få ett nytt perspektiv» och »sätta ord på det redan kända» reder inte Nordänger ut på ett tillfredsställande sätt.

Trots vissa invändningar har avhandlingen som redan påpekats många förtjänster. Framför allt i den grundlighet som Nordänger visar när den grundade teorin successivt växer fram. Det är lätt att följa Nordängers vandring mellan teori och empiri. Men forskning som bygger på grundad teori medför en viss typ av läsning och kritisk granskning. Allt är integrerat till skillnad från de flesta avhandlingar och vetenskapliga rapporter där bakgrund, teori, metod, empiri och diskussion hålls isär. När Nordänger sedan anger att eftersom hon har en pragmatisk ansats så ställer hon sig därför utanför vetenskaps- och forskarsamhällets möjlighet till kontroll, blir detta naturligtvis ett problem både för forskarsamhället och för mig som opponent. Frågan är då vem som kritiskt ska granska resultaten och vem som ska definiera innebörden i kriterier som nytta eller förbättring?

Min allvarligaste invändning har mest att göra med själva genomförandet och presentationen av empirin. Nordängers urval redovisas exempelvis inte på ett tillfredsställande sätt. Just urvalsaspekter är av vikt för bedömningen av resultatens giltighet. Det är ganska oklart vad gäller delstudiernas kvalitet, status, omfattning, innehåll och hur de har genomförts. Jag tror att själva öppenheten, möjligheten till improvisation, spontanitet, lyhördhet och så vidare, som är kännetecknande för forskningsprocessen i grundad teori, ställer höga krav på noggrannhet och stringens ifråga om genomförandet. Hur

författaren förhåller sig till teori och metod är alltid viktigt i avhandlingar. Men mera angeläget är vad avhandlingen lyfter fram i form av nytt vetande och nya insikter, dvs resultaten.

Nordängers mejslar verkligen fram intressanta resultat ur den omfattande empirin. På ett förtjänstfullt sätt visar hon på att när den offentliga sfären breder ut sig leder detta till att lärarna inte har möjlighet att kontrollera framträdandet, dvs yrkesinnehållet. Utvecklingen av skolan tycks utmynna i ett än mera otydligt formulerat eller utvidgat innehåll som i sin förlängning gör att lärarna i ännu högre utsträckning tappar kontroll över gränserna för såväl framträdande som mellanrum. Men Nordängers finner också motrörelser mot denna utveckling i empiriska data. Exempelvis försöker lärarna att återskapa situationer av förtrolig karaktär, genom att till exempel leka och busa.

Själva ser lärarna dessa situationer som intimt sammankopplade med goda idéer och den typ av utveckling de själva beskriver som »inifrån». Att tillåta det för det offentliga ögat onyttiga och improduktiva skulle i så fall vara ett sätt att främja det gemensamma, kreativa, nytänkande och handlande hos lärarkåren. En tanke som svindlar. Vad händer då med den linjärt rationalistiska och planorienterade styrningen av skolan? En fråga som Nordängers tyvärr inte diskuterar.

Nordängers sätter stor tillit till lärarkåren. I avhandlingen förlitar hon sig på deras utsagor och hon är övertygad om att lärare vill väl och kan ta ansvar för skolan. För att kunna klara detta måste lärarkåren få eget friutrymme i skolan. Men låt mig sticka fram hakan. Kan man verkligen lita på alla lärare? Vill alla lärare alltid gott? Genom att avgränsa och återskapa förtroliga sfärer tillskapar lärarna så kallade motrörelser. Dessa kopplas i avhandlingen ihop med möjligheter till skolutveckling och reformering av verksamheten. Men om nu motrörelser blir del av den offentliga sfären är det ingen motrörelse!

Den hemlighetsfullhet som inryms i motrörelsen har Nordängers offentliggjort. Riskerar inte avhandlingens pragmatiska syfte att bli kontraproduktivt? Genom att »avslöja» motrörelserna skulle även de kunna utnyttjas och därigenom utplånas. Men detta tror inte Nordängers. Jag har en något avvikande uppfattning här. En kritisk diskussion av hur motrörelser kan formeras och blockeras hade varit intressant att ta del av. Är alla motrörelser av godo? Om lärarnas egna intresseorganisationer eller Kommunförbundet, Skolverket och utbildningsdepartementet initierar en personalreform som handlar om att skapa motrörelser, vart tar motrörelsen då vägen? Det skall bli spännande att se på vilket sätt Nordängers pragmatiska intresse får genklang bland lärare. Känner de igen sig och hur kommer de hantera den teori om raster som presenteras? Kommer avhandlingen bidra till att de skapar motrörelser?

GLENN HULTMAN

Institutionen för utbildningsvetenskap, Linköpings universitet

Per Lindqvist – Lärares förtroendearbetstid (Malmö: Malmö högskola, Lärarutbildningen, 2002)

Forskningen om lärares arbete, ur ett vardagsperspektiv, är inte särskilt omfattande. I den här avhandlingen lämnas ett bidrag och syftet med studien är att skapa en teori om lärares arbete. Per Lindqvist genomför detta genom att studera lärares förtroendearbetstid. Han koncentrerar sig på det som sker under eftermiddagarna, kvällarna, i bilen till arbetet, under helgerna och under natten. Redan på första sidan i avhandlingen framträder kärnan i studien, som löper som en röd tråd genom arbetet, nämligen lärararbetets oavslutade karaktär och det komplexa i arbetet.

Arbetet sker i ett socialt sammanhang, där få, felaktiga eller motstridiga signaler ges, där sambandet mellan undervisning och inläring är oklart, där miljön präglas av oförutsägbarhet och omedelbarhet och målen framstår som oklara och mångtydiga, där återkopplingen är svårfångad och infaller med fördröjning. Författaren menar att lärares arbete genomförs i en miljö som präglas av komplexitet, osäkerhet och förtätning.

Avhandlingen följer den forskningsinriktning som kallas »Grounded Theory» som ursprungligen formulerades av Glaser och Strauss. Som författaren ser det, går den ut på att man ger sig in i ett forskningsarbete och successivt låter området ta form. Man tar det steg-för-steg och avvaktar med att läsa in sig på litteraturen. Men i den här avhandlingen blev det en pendelrörelse och ett flöde mellan olika delar och faser i forskningsarbetet.

Tanken är att forskaren skall lyssna och se på aktörerna (lärarna) för att förstå deras handlingar. Det skall fokusera på sådant som berör lärare. Med hjälp av *grundad teori* (den term på svenska som används) så upptäcks lärarnas centrala problem och hur dessa hanteras samt orsakerna till detta. Detta utgör nyckelbegreppen i ett arbete med grundad teori, så som det hanteras i den här avhandlingen. Även om avhandlingen troget följer den klassiska formeln för ett sådant här arbete finns det också avvikelser och en utveckling av metoden.

Författaren ger argument för sitt metodval och redovisar på olika ställen den kritik som framförts mot traditionen. Han anger sina egna erfarenheter som lärare och den förförståelse han har och hur detta påverkar studien. Författarens arbete och även själva avhandlingen drivs av ett teoretiskt gyro. Och vi får som läsare följa med från den inledande orienteringsfasen och den första studien till den avslutande litteraturanalysen.

Redan inledningsvis, i Kapitel 3, redovisas slutresultatet, den grundade teorin, som jag redovisar nedan genom att beskriva dess huvudbegrepp. Mittdelen i avhandlingen redovisar hur Per Lindqvist arbetar för att komma fram till sin teori och den byggs upp av följande delar: (i) dagböcker som skrivs av 50 lärare – våren 2000; (ii) intervjuer med 7 lärare – september 2000;

(iii) enkät till 85 lärare – december 2000; (iv) litteraturstudier som data – år 2001.

I dagboksstudien läggs grunden till teorin med begreppen *mental beredskap* och *det oavslutade lärararbetet*. Dessa ingår i det som kallas huvudspår, det vill säga de kategorier som träder fram ur datamängden. Andra intressanta kategorier kallas ledtrådar, vilka kan kvala in senare under arbetets gång. I avhandlingen sammanfattas teorin i både text och en modell och vi rör oss nu i de centrala fälten i den modellen.

I intervjuerna fokuseras på tre lärare som inte berördes av oavsiktliga tankar samt fyra som kraftigt berördes av den mentala beredskapen i arbetet. Citaten i de här kapitlen är intressanta och ger en god inblick i deras arbete »hemma». Några citat får illustrera:

Sedan jag lagt mig på kvällen hör jag nyheterna på radion. Djurgårdens IF har tagit SM-guld i hockey. Måste komma ihåg att prata med Olle om det. Det är jätteviktigt för honom.

Huvudet känns helt tomt och jag kan inte fokusera tankarna. Klarar inte ens att läsa *Expressen*, det får bli *Bollibompa* i stället ... det tar på de mentala krafterna att vara lärare.

Idag slog det mig vad jag gillar att undervisa. Det är »superkul», som barnen säger.

Har just nu, strax efter midnatt, tillverkat en stencil till matematikkonferensen. Jag försöker klara en dag till! En vecka till, sen påsklov. Kanske klarar jag det!

Jag kan känna ibland när man har förklarat eller gått igenom någonting att: Jag tror de köpte det. De såg till och med glada ut, en del av dem. Det kan jag känna.

I den här analysen tillkommer en kategori i huvudspåret, nämligen »Hinder för att nå avslut» vilket beror på den förtätade arbetsdagen och osäker elevrespons. Här anar författaren att den mentala beredskapen har två delar, en negativ med malande tankar och en positiv som gäller själva planeringsarbetet.

Han antar också att lärarens erfarenhet har betydelse i detta sammanhang och det leder fram till en prövning med hjälp av en enkät. Resultatet visar att han kan precisera huvudspåret så att den mentala beredskapen får två egenskaper, tankar som fotboja respektive tankar som färdkamrat. Men betydelsen av erfarenhet kan inte beläggas kvantitativt. Han antar dock att erfarenhet har en kvalitativ innebörd. Den skapar en tillit till att effekterna av ens handlingar kommer att bli betydelsefulla och har givit en översiktlig bild av terrängen. Min egen tanke blir här att man kanske kan se det så att lärare får en mönsterkänsla, en processkänsla och det är detta som blir gyrot i arbetet.

Efter detta redovisas relevant litteratur som ligger nära huvudspåret och ledtrådarna. Begreppen fotboja respektive färdkamrat genererar begreppen framgångsinriktad och handlingsinriktad uppmärksamhet. Kring detta kret-

sar granskningen av tidigare forskning och han noterar att man funnit att ältande tankar och mål, särskilt orealistiska målsättningar, ger en känsla av oändliga historier. Den tidigare forskningen har också pekat på hur svårt det är att lära av sina egna resultat, vilket beror på att man inte får den omedelbara återkoppling som är så viktig. I en hänvisning till forskare som Calderhead och Bandura påpekas till och med att det är en bragd av lärare att undervisning så ofta resulterar i inläring.

I slutkapitlet lyfts den grundade teorin till en makronivå för att man inte skall förlägga problemen till lärarna själva utan även fokusera ramar och omgivningsfaktorer. Där uppmärksammas även forskningen om stress, kritiken av målstyrningen och litteraturen om reflektion. Den senare lånar sig lätt till att legitimera ett styrningstänkande, framhåller författaren. Även lärararbetets artistiska karaktär och hur lärare skapar kunskap i sitt arbete, trots den komplexa miljön, diskuteras. Författaren avslutar genom att ifrågasätta retoriken kring nya produktionsideal som till exempel mager produktion liksom de negativa konsekvenser detta får för den enskilde. Han formulerar en önskan om förbättringar av skolan genom att forskningen visar hindren och skapar argument för förändring. Hans egen avhandling har ambitionen att fungera frigörande, dvs skapa handlingskraft. Detta är ett viktigt tillägg till den grundade teorins ideal i den här avhandlingen.

Tabell 1. De båda kunskapsintressena *Alfa* och *Beta*.

Alfa	Beta
Förståelse från aktörens egen utgångspunkt	Söker data och orsaker utan subjektiva utgångspunkter
Naturalistiska observationer	Kontrollerad mätning
Subjektiv	Objektiv
Nära data	Distans
»Insider»-perspektiv	»Outsider»-perspektiv
»Grounded», explorativ, beskrivande, induktiv	Bekräftande, förklarande, inferens, deduktiv
Process	Resultat
Valid: rik och djup	Säker: hårda data

I avhandlingen kan man finna underlag för reflektioner om grundad teori och dess funktion som forskningsstrategi. Är detta ett av flera olika sätt att vetenskapligt studera fenomen utan barlast av normativa teorier? En diskussion om forskning som legitimerar det påbudna och ger ett språk som förskönar något i grunden negativt. Den grundade teorin utvecklades på 1960-talet med tydliga kvardröjande drag av positivism (data, förklara, predicera) och den har kritiserats för en inriktning på recept och instrumentalism enligt författarens analys. Man kan fråga sig om den kan kombineras med tankar om att sanningen är relativ och begrepp som situationsbundenhet, social konstruktion,

interaktion och hermeneutik? Det vill säga; kan man utveckla en vetenskaplig metod som så att säga spränger sina egna förutsättningar? Kan man kombinera *Alfa* med *Beta* i Tabell 1 ovan?

Här skulle man då kunna tänka sig att positivistiska ideal influeras och påverkas av ett hermeneutiskt kunskapsintresse. Avhandlingen ger utrymme för en sådan diskussion där ett alternativ kunde vara att man byter kunskapsintresse. Med hänvisning till den valda ansatsen kan man undra hur avhandlingens titel, empiri och det avhandlingen handlar om, förhåller sig till varandra? Alla datainsamlingar fokuserar på fritiden, men i dagböcker och i intervjuer finns det ändå en hel del om arbetet i skolan, dvs den reglerade tiden. Man får en känsla av att begränsningen till fritiden inte kan bibehållas då det egentligen handlar om arbetet i sig. Både texten och syftet ligger åt det hållet medan titel och data hålls kvar vid det de gör hemma och hur detta fyller deras tankar. Här kommer man att tänka på andra metaforer på teman som »Det oavslutade och det komplexa».

Lärares förtroendearbetstid ger en byråkratisk signal medan avhandlingen belyser ett gränslöst jobb. Man kan också fråga sig om den byråkratiska termen har någon innebörd för lärare? Förtroendearbetstid för kanske tankarna till frågor om makt och kontroll medan lärarjobbet ger andra känslor som har med ord som frihet, sommarlov och belastning att göra. Kan det vara så att kontrollen ökat och därmed stressen? Hur påverkas ett lärararbete av kortare lov och införandet av regleringar? Författaren lämnar inte några svar på dessa frågor men de diskuteras.

Författarens ambitioner är att lärare skall kunna använda den här forskningen för att påverka sin situation och utveckla sitt arbete. Detta leder till en diskussion om huruvida den här grundade teorin är en pedagogisk modell, om den är lätt att förstå för lärare och om den kan vara frigörande? Samtidigt visar författaren i sitt arbete att forskningen har svårt att nå fram och att ramarna påverkar vad som kan utföras. Det finns till och med sekvenser i avhandlingen (se citaten ovan) som skulle kunna leda till helt andra effekter. Rent teoretiskt kan man fråga sig om forskning rent av kan leda till lärarflykt när man ser hur yrkesverksamma lärare beskriver sina upplevelser och erfarenheter. Detta är absolut inte syftet med den här avhandlingen men kan vara ett intressant inlägg i diskussionen om forskningsanvändning.

I avhandlingen finns många teoretiska och empiriska fynd. Lärare verkar ha ett behov av att vittna om den reglerade tiden trots att de inte var tillfrågade om att göra det. Förklaringen kan vara att det är just detta som är kärnan i jobbet, det gränslösa och relationen till eleverna. Den avgörande responsen kommer i klassen och författaren väljer att utvidga åt den privata sfären eller den del som ligger utanför lektionerna. Det skulle vara mycket intressant om kommande forskning fokuserade sådant som författaren beskriver som bristen på kommunikation med eleverna. Han konstaterar att det finns ett betydande avstånd mellan lärare och elever. De vill tala med eleverna men hinner inte. De blir hänvisade till skriftlig kommunikation. Behovet av elevrespons kan ställas mot dagens debatt om olika teorier om lärande och önskvärda lärarroller.

I anslutning till diskussionen om lärares reflektioner och kritiken av den samma utnyttjas två meningsfulla begrepp, *reflektion-i-handling* och *intuition-i-handling*, där det ena »ser» bakåt medan den andra »ser» framåt. Båda utgör viktiga inslag i lärares arbete men är kanske inte tillräckliga för en helhetsförståelse av hur kunskap bildas i ett sådant yrke. Återigen uppmärksammas behovet av fördjupade studier.

I avhandlingen används ett antal nya begrepp som bildar den grundade teorin och här kan man ana en svårighet i den här typen av studier. De nya begreppen, t ex *fotboja*, *färdkamrat* och *framgångsinriktad uppmärksamhet*, kan vara svåra att använda vid en sökning efter relevant vetenskaplig litteratur. Men detta kan lösas genom att man inte söker på nyckelord utan använder andra strategier som referenslistor i »rätt» litteratur och »snow-ball»-metodik. Avhandlingen ger också ett underlag till en diskussion om innebörden i begreppet »grundad». Hur ser kedjan från data till teori ut? Varifrån hämtar man de ord och begrepp som bildar teorin? Hur nära citaten skall begreppen ligga för att de skall uppfattas som grundade? Var och hur kommer forskarens tolkningar in i analysarbete?

Per Lindqvists avhandling ger ett intressant bidrag till ett område som inte i alltför stor omfattning belysts på detta sätt. Den innehåller intressanta fynd och ett meningsfullt sätt att betrakta lärares arbete. Texten är lättläst och det är lätt att hitta den sekvens man intresserar sig för. Där finns också en god koppling till relevant litteratur inom området. Inte minst har den ett värde eftersom den framstår som en trovärdigt genomförd studie inom traditionen grundad teori, samtidigt som författaren söker utveckla metoden. En avhandling skriven av en lärare och dessutom med ett praktiskt intresse där sidantalet slutar på 184. Den ligger inom normen för avhandlingars omfång och den har genomförts inom en tidsperiod av två och ett halvt år, med ett licentiatarbete i botten. Ett meningsfullt arbete under lagom tid där åtminstone min läsning uppfattar att författaren får mycket sagt.